ФОНТАРd

... ДРУЗЯМ ТА ЗНАЙОМИМ

№50 2017

ВІД РЕДАКЦІЇ

Ми вже не вперше пишемо про панк і DIY в Україні — різні аспекти, сцени, гурти, регіони. Але цього разу вирішили поглянути на все це ширше, бо ви — наші читачі — постійно просили: «Зробіть нарешті великий огляд українського панку». І от ми зібрались.

Чесно кажучи, ми довго відкладали цю тему. Бо якщо робити як слід, то треба не статтю — енциклопедію. З іменами, містами, історією, злетами й факапами. Але ми вирішили: хай буде хоча б оцей зріз. Неповний. Суб'єктивний. Місцями з купою прогалин. Але зроблений з повагою до тих, хто робив панк у цій країні, ще тоді, коли не було ані сцени, ані інтернету, ані сцени в інтернеті.

Ми не згадали всіх. І це не зі зла. Просто фізично неможливо вписати десятки міст і сотні гуртів у межі одного випуску. Тож не ображайтесь — цей номер не про славу, а про дух. Про DIY, який тримається на ентузіазмі, на відмові грати за чужими правилами, на ідеї, що панк — це свобода, а не стиль або мода.

Це не фінал. Це ще один крок. А там — побачимо, куди нас занесе.

НОТАТКИ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ПАНК

Українська панк-рок та хардкор-сцена формувалася під впливом світового панк-руху, але розвивалася в унікальному історичному і культурному контексті. Перші українські панк-гурти з'явилися ще в 1980-х роках, за часів пізнього СРСР, коли рок-музика була під цензурою, а учасники андеграундних гуртів ризикували зазнати утисків. Після здобуття незалежності у 1991 році панк-рок в Україні набув нового дихання: виникли локальні сцени в різних містах, почали виходити DIY-фензини і проводитися неформальні фестивалі. До 2016 року український панк і хардкор перетворилися на розгалужену субкультуру з власними регіональними особливостями, гуртами-«довгожителями» і молодими колективами. У цій статті подано історичний огляд розвитку української панк/хардкор-сцени з 1980-х до 2016 року, а також детально охарактеризовано ключові гурти (місто походження, роки активності, стиль, тематика текстів, участь у DIY-русі, позиції та релізи). Окрему увагу приділено аналізу ролі регіональних сцен, DIY-культури та соціально-політичного контексту, що вплинув на творчість гуртів.

80-ті панки

Перші прояви панк-року в українському середовищі з'явилися у другій половині 1980-х. Символічним є приклад гурту «Оселедець», створеного українськими емігрантами в місті Ельблонг (Польща) 1985 року – цей колектив вважається першим українським пост-панк

гуртом. Альбом «Оселедець» (1989) був записаний на польському лейблі Koka Records і став культовим у вузьких колах: гурт поєднував експериментальний ноу-вейв звук із українськими текстами, кидаючи виклик радянській естетиці. Назва «Оселедець» відсилає одночасно до традиційного козацького чуба і до риби – такий іронічний підхід був притаманний першим українським панкам.

В самій Україні панк-рок сцена у 1980-х лише зароджувалася в андеграунді, часто перетинаючись із новою хвилею та пост-панком. 1986 року в Києві виник гурт «Воплі Відоплясова» (VV) – хоча їхня музика еволюціонувала в бік фолк-року, починали вони з сирого пост-панкового звучання. «ВВ», засновані Олегом Скрипкою та Юрієм Здоренком, фактично стали одними з піонерів українського рок-н-ролу. В умовах цензури кінця 80-х вони виконували пісні українською та російською, експериментували зі сценічним епатажем, чим здобули культовий статус ще до розпаду СРСР. Показово, що басист Олександр Піпа і гітарист Юрій Здоренко з класичного складу «ВВ» згодом заснували власний панк-проєкт «Борщ» .

У Західній Україні панк-рух вирізнявся національним колоритом та гумором. Лідером першої хвилі став львівський гурт «Брати Гадюкіни» (засн. 1988). Хоч самі учасники скромно

зазначали, що не грали «чистий панк, а радше альтернативну музику з нігілістичним посилом», гурт фактично репрезентував український панк-рок пізнього СРСР. «Гади» поєднали гаражний рок-н-рол із панковою деструктивністю, приправивши його сатирою на радянську дійсність. Їхні пісні («Всьо чотко!», «Ми хлопці з Бандерштату», «Наркомани на городі» тощо) стали народними хітами, висміюючи побутові пороки. Дебютний альбом «Всьо чотко!» (1989) був записаний ще кустарно, але на фестивалях 1988–89 років «Гадюкіни» вже збирали натовпи фанатів. Після розпаду 1996-го гурт відновився в 2006 і дотепер періодично дає концерти, хоч стилістично рухається від панку до більш м'якого рок-звучання.

Ще одна легендарна постать львівської сцени – Вікторія «Сестричка Віка» Врадій, яку називали «королевою укропанку». Переїхавши до Львова наприкінці 80-х, вона створила драматичний образ панк-діви, «відьми» з робітничого передмістя. Її три альбоми – «Мамо, я дурна» (1990), «Львівський стьоб» (1991) і «По цимбалах» (1992) – поєднали блюз-рокову основу з провокаційними, місцями грубими текстами про життя маргіналів. У 1989-му Врадій здобула гран-прі «Червоної Рути», чим утвердила право українського панку на існування в офіційному просторі. Її епатаж (на фестивалі вона виходила з живим півнем чи співала

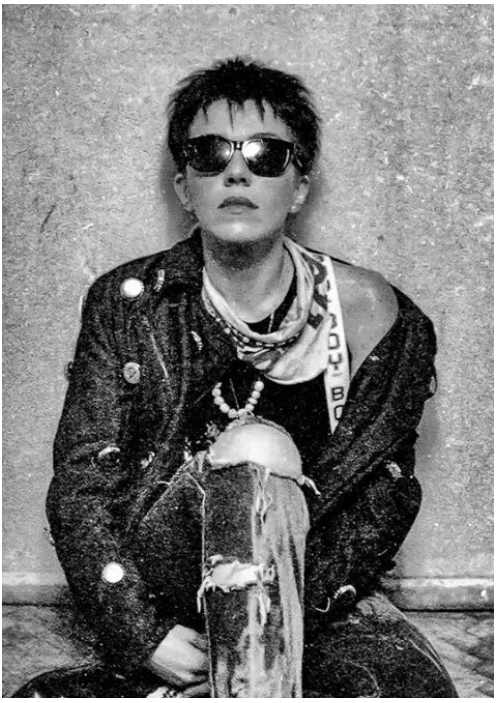

про алкоголічку-студентку) став викликом пуританським радянським нормам. Сестричка Віка емігрувала 1993 року, але лишила по собі легенду, а її образ вплинув на ціле покоління жінок у українській рок-музиці.

У східноукраїнському регіоні панк-сцена почала формуватися дещо пізніше. Хоча явних анархо-панк гуртів в Україні було небагато, панківська філософія "No Future" і бунту проти влади проявлялася в різних формах. У 80-х Геннадій Татарченко з ансамблю «Кобза» шокував Київ, гуляючи в формі вермахту з гусаком на повідку – чиста провокація проти радянської показової моралі. Наприкінці 80-х у Харкові діяв гурт «Чиста Криниця», який грав патріотичний рок з елементами ска/панку.

В Харкові, Києві, Полтаві, Дніпрі, Львові та Одесі формувалися неформальні тусовки, де молодь слухала західний панк (Sex Pistols, Dead Kennedys тощо) і пробувала грати щось подібне. Через брак можливостей для публічних виступів ця активність мала характер "андеграундних" квартирників і гаражних репетицій. Тим не менш, закладалися основи для бурхливого розвитку сцени в наступні десятиліття.
Розвиток у 1990-ті: пострадянський андеграунд

Після 1991 року, зі здобуттям незалежності, українська рок-музика отримала свободу самовираження – але матеріальні і соціальні умови 90-х були складними. Панк-рок гурти цього періоду діяли майже виключно в андеграунді, записували демо на магнітофон, самотужки виготовляли фензини та касетні збірки. Незважаючи на труднощі, саме у 1990-ті з'явилися колективи, які заклали традиції українського панку.

У середині 1992 року в Харкові з'явився радикально-нонконформістський панк гурт із промовистою назвою «Кончина мадам Петухової». Перший склад цього антимузичного утворення зібрався з ентузіастів, далеких

від академічної музики, зате глибоко занурених у дух протесту та DIY. Репетиції відбувалися по квартирах, з дитячими барабанами й саморобними "електрогітарами". Найяскравіший період цього етапу — життя на вулиці Пушкінській, 10, де учасники гурту тимчасово мешкали й репетирували у помешканні людини на ім'я Шура. Саме там відбулося знайомство з однодумцями, що стало справжнім проривом: до цього андеґраундне середовище гурту було пов'язане з районом ХТЗ — де щоденні конфлікти, бійки та виживання в умовах соціального гетто були нормою. Пушкінська, 10 стала культурним осередком неформалів, де зібрались справжні "антиквари" духу — настільки захоплені, що за всю подальшу історію харківської сцени лише дачне репетиційне гніздо «Стара Хата» в Бабаях (із харизматичним господарем Ромою Кабилою) змогло конкурувати з тією атмосферою.

Хоча самим знаменитим став харківський гурт «Лінія Надрізу», заснований. Цей український панк-гурт став справжнім довгожителем андерграунду: незмінним фронтменом є Володимир «Вождь» Сазонов (гітара, вокал, автор пісень).

«Лінія Надрізу» відома своїми глибокими, часом поетичними текстами і сміливим поєднанням жанрів – від класичного панк-року до пост-панку та навіть блюзових інтонацій. За кілька

десятиліть гурт пережив кілька стилістичних періодів, але залишився вірним DIY-етике і продовжив виступати на невеликих майданчиках і панк-фестивалях. Харківська сцена загалом у 90-х була однією з найактивніших: окрім «Лінії Надрізу», з'явилися панк-гурти «Пошло» (альтернативний панк), почав грати гаражний рок гурт «Місто тяжіння» тощо – вони заклали підґрунтя для майбутнього вибуху на сході країни.

На заході України, у місті Рівне, 1996 року створено гурт «Брем Стокер» – названий на честь автора роману «Дракула». Цей колектив започаткували Михайло Зорін та Олексій Казанцев як український панк-проєкт зі специфічним почуттям гумору.

Спершу «Брем Стокер» грав швидкий ска-панк: у їхніх піснях поєднувалися енергійні гітарні рифи з духово-оркестровими вставками і жартівливими текстами. Відомо, що вже до кінця 90-х гурт вважався «сайкобілі»-формацією – одним із перших у Рівному, хто ввів контрабас та елементи рокабілі у панкове звучання. З 1996 по 2008 рік «Брем Стокер» випустив кілька магнітоальбомів та активно виступав у Західній Україні, виконуючи пісні українською і російською мовами. Після творчої паузи у 2008–2010

роках гурт повернувся до діяльності, змінивши дещо стиль: з 2011 року вони грають більш прямолінійний панк-рок зі ска-елементами. «Брем Стокер» відомий як один із найбільш витривалих панк-колективів країни: навіть у 2010-х вони продовжували давати концерти й видавати альбоми приміром, диск «БоЙОвик» 2014 року.

Вокаліст Олексій Казанцев неодноразово підкреслював, що гурт лишається DIY іронічним проектом і не прагне комерційного успіху – цей дух 90-х зберігся у їхній культурі донині. Лідер гурту Олексій Казанцев з часом заснував власну студію Indюк Records і програму на радіо, підтримуючи місцевий рок. На Волині (Луцьк та околиці) панк-сцена була менш чисельною, але активно розвивалася через фестиваль «Бандерштат» (з 2007, Луцьк) – щорічний зліт патріотично налаштованої молоді. Звідси вийшов гурт «Фіолет» (Луцьк, засн. ~2009), що починав як альтернативний рок з панківським духом, а згодом перейшов до мейнстримного поп-року після участі в телешоу. Цей випадок ілюструє загальну тенденцію: дехто з регіональних панків у 2010-х ішов на компроміс із естрадою, аби здобути ширшу аудиторію, тоді як інші залишалися в андерграунді.

Гурт «Ot Vinta» з Рівне, засн. 1994 назвав свій стиль «укробілі» – український рокабілі, хоча по суті вони грають жвавий пост-панк, пронизаний народно-жартівливими мотивами.

Лідер «Ot Vinta» Юрко Журавель є автором сатиричних пісень на теми української історії та патріотизму, поданих у формі гротеску. Їхня пісня «Не моя» та інші стали хітами 2000-х.

На півдні України перші помітні панк-гурти з'явилися в Криму. Ще у 1990-х Сімферополь прославився ска-панк бандою «Кожаний Олень», яка грала життєрадісний панк з духовими інструментами.

Своєрідним явищем 90-х став гурт «Менделеев ошибался» (укр. «Менделєєв помилявся»), створений 1995 року в місті Сєвєродонецьк на Луганщині. Самі учасники називають його «ансамбль пісні і танцю» – така собі панківська пародія на радянські художні колективи. «Менделеев ошибался» грає те, що вони означили як «психотропний панк» – гротескну, експериментальну форму панк-року. З моменту свого заснування цей гурт став символом музичного екстремізму Луганської області. Їхні виступи – це напівтеатральне дійство з карнавальними костюмами, а тексти сповнені чорного гумору і абсурду. Незмінним лідером гурту є Сергій «Горєлов» – автор пісень, який постійно змінює склад музикантів, але зберігає фірмовий стиль. У 90-ті «Менделеев ошибался» був відомий лише у вузькому колі андеграунду, проте згодом, вже у 2000-х, їх почали називати «легендами сєвєродонецького андеграунду» за вклад у регіональну культуру. Цей приклад показує, що навіть у промислових регіонах Донбасу, далеко від культурних центрів, панк-рок став формою самовираження і протесту для молоді.

У 1996 р. в Сімферополі створено гурт «Underwood», що стартував у стилі пост-панк і з часом досяг популярності в масштабах СНД. Їхній інтелігентний російськомовний рок із саркастичними текстами (пісні на кшталт «Гагарін, я вас любила») демонстрував, як панківський дух може трансформуватися в поп-рок, зберігаючи незалежність поглядів

Наприкінці 90-х у різних містах України виникло чимало гуртів, які ще не здобули широкої відомості, але сформували локальні сцени.

На початку 90-х у Києві з'явився сатирично-панк-ревю «Жаба в дирижаблі» (створений 1989 р.). Виступ на фіналі «Червоної Рути-91» з гротескною піснею «Саддам Хусейн» приніс гурту всеукраїнську славу. «Жаба…» поєднувала буфонаду, рок-н-рол і панк, випустивши дебютний альбом 1993 р., гастролювала по Україні та Польщі. Після паузи гурт відновився 1998 року, відзначившись епатажними акціями (як-то пікетування посольства Франції з вимогою припинити їсти жаб) та сильним альбомом «Сонце в моїй голові» (1998). Цей київський проект став зразком «стьоб-року» – поєднання панку з добрим гумором та театралізацією, яке також практикували Врадій і «Гадюкіни» на заході.

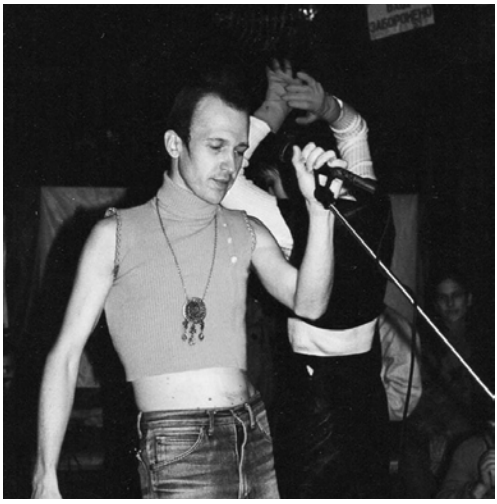

Гурт «Апельсиновое Безобразие» з Кременчука був яскравим представником українського андеграунду 90-х років. Їхній стиль поєднував елементи психоделічного року, панку та

експериментальної музики. Гурт вирізнявся своєю сміливістю та експериментальним підходом до музики. Вони поєднували гітарну психоделію з електронними елементами, створюючи унікальний саунд. Їхні альбоми були концептуальними та записувалися в домашніх умовах, що надавало їм особливого шарму. Перший магнітоальбом вони випустили у 91 році.

У 92 в Полтаві з'являються гурти Шок-Оскал та Паталогоанатом. Перша панк тусовка була в дитсадку на прТокарному. А вже один із перших задокументованих панк-фестивалів в Україні відбувся у Полтаві в 1993 році під назвою «Будущего нет». Організований учасниками гурту Онеройроїд та місцевими неформалами, фестиваль зібрав близько сотні слухачів у старому клубі без офіційного дозволу та без охорони. Серед учасників були: КАА (Клуб Анонімних Алкоголіків), КГБ, Арахнофобія, Епітафія (усі — з Полтави). Атмосфера заходу відображала справжній DIY-етос: саморобні афіші, роздруковані листівки, пісні з антисистемними текстами. «Будущего нет» став знаковою точкою для становлення панк-сцени в Полтавському регіоні, заклавши фундамент подальших локальних тусовок і гуртів. В 1999 році розпочинає свою діяльність перший хардкор-гурт Revolt, який став базовим для сцени на початку 2000-х. Їх жорстке звучання і сценічна активність заклали фундамент локального хардкору.

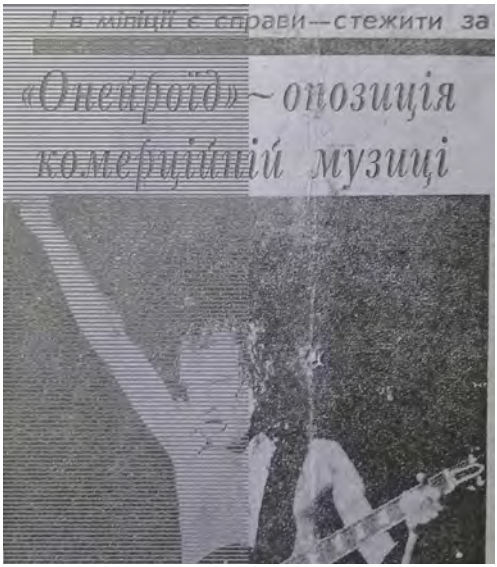

Хамерман Знищує Віруси» (ХЗВ) музично-перформативний дует, заснований у 1996 році в місті Суми - епатаж і зневага до норм моралі та стилю, DIY-підхід до творчості, тексти часто стьобні, жорсткі або

абсурдні висміюють релігію, політику, культури споживання виступи — на межі дозволеного, іноді виступають майже голими.

У Києві 1998 року сформуавася гурт «Абздольц», засновником і лідером якого став Михуїл Абздольц (справжнє ім'я – Михайло, прізвище взято як сценічний псевдонім). «Абздольц» позиціював себе як «ураганний панк-рок» проект з гротескним іміджем. Гурт утворився 1999 року у Києві і виконував веселий, пародійний панк з елементами трешу та фолку. Назва «Абздольц» є сленговим евфемізмом до російського лайливого слова, що підкреслює їхнє епатажне спрямування. У 2004 році «Абздольц» випустив альбом з символічною назвою «Альбом», до якого ввійшли гостросатиричні пісні. Гурт відзначився також тим, що його учасники вели на радіо власну гумористично-музичну передачу «Рок солянка» протягом трьох років. «Абздольц» активно концертував до кінця 2000-х (на їхньому рахунку близько 160 виступів), однак після 2009 року припинив діяльність. Незважаючи на це, пісні гурту увійшли до кількох збірок українського панку («Перша Українська Панк Збірка», «Євшанзілля»- збірка яка заснована в Полтаві гуртом ТрансФормер), що робить «Абздольц» помітною віхою київського андеграунду 90-х.

У другій половині 90-х – початку 2000-х Львів пережив новий сплеск панку. З'явився гурт «Toster» (Львів, ~1998), який грав енергійний Oi!-punk з україномовними текстами. Їхній єдиний альбом «Не буду воювати» (2003) став культовим для сцени, а пісні «Скінхед Вася»,

«Партизан», «Літр» фанати розібрали на цитати. «Тостер» офіційно розпався 2004 року, але фронтмен Дмитро Кумар залишився активним у панк-русі: грав у гуртах «Люстри Чижевського» та Ratbite, а згодом навіть експериментував із стилем martial metal у проекті 1914. Сам Кумар скептично оцінював стан сцени, назвавши «Тостер» минулим і заявивши, що «в Україні панк… мертвий: сцени нема і не буде, всі нормальні музиканти тікають звідси». Утім, тим самим він підкреслив андеграундність і нонконформізм львівського руху. Не можемо не згадаи гурт «Нарвасадата» — львівський панк-колектив, активний у 1990-х роках. Відомий своїм провокаційним стилем та гаслом: «Не сумуйте, сучі діти — Нарвасадата буде жити!». У 2008 році гурт відзначив своє десятиріччя концертом у клубі «Далі» у Львові, де виступили також інші колективи, зокрема «Бастард» та «В Сраку Громадську Думку»

У 1990-х роках фестиваль «Пустоцвіт» (Чернівці, 1994–1998) став одним із важливих культурних осередків української альтернативної сцени, що протистояв мейнстримній девальвації свободи. Це був не просто музичний захід, а маніфест спротиву — проти зростання популярності неонацистських угруповань (бонхедів), проти репресивної політики держави щодо громадян, проти зомбування через ЗМІ та зневажливого ставлення влади до прав людини. «Пустоцвіт» був незалежною територією, де звучали голоси вільних людей. Фестиваль виник довкола гуртів «Бриллиантовый Зелёный», «Экзотический Кактус», «Витамины», «Салават Юлаев», «The Моль», «Раптовий Напад» та багатьох інших представників українського DIY-андеграунду. Саме такі події були справжніми точками спротиву — там, де панк

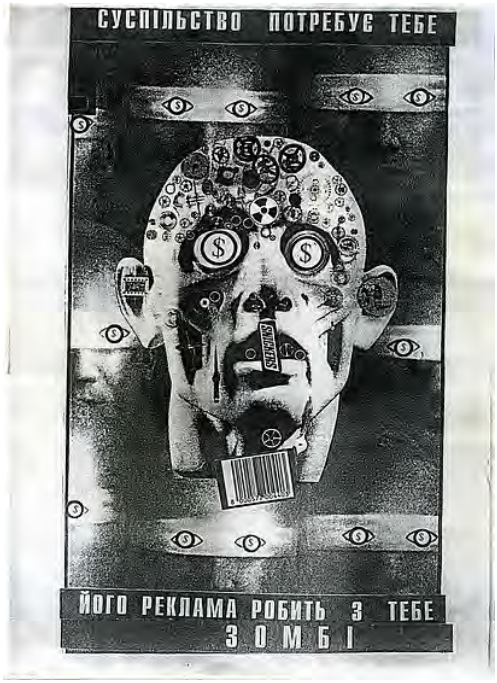

залишався не просто музикою, а формою громадянського вираження та самозахисту.

Таким чином, 1990-ті роки для українського панку стали часом становлення: гурти з'являлися в різних регіонах – від Харкова та Луганщини до Рівного і Києва. Більшість із них діяли в умовах відсутності інфраструктури: власноруч робили записи, організовували концерти у клубах або навіть у напівпідпільних місцях. Водночас закладалися підвалини регіональних сцен, які вже на початку 2000-х вибухнуть новою хвилею релізів і фестивалів.

«Нульові» (2000–2009): розквіт сцени, регіональні особливості та DIY-фестивалі

Початок 2000-х років приніс справжній сплеск активності української панк-рок і хардкор-сцени. З'явилося нове покоління гуртів, які прагнули грати швидко, гучно і по-своєму. Інтернет і доступність цифрового запису полегшили розповсюдження музики, виникли тематичні веб-портали та активізувалися фан-спільноти. У різних містах країни проводилися DIY-фестивалі, що об'єднували сцени. Розглянемо розвиток у ключових регіонах. Агресивніший піджанр – хардкор – почав приживатися в Україні з початку 2000-х, коли локальні гурти свідомо відтворювали зразки американського hardcore. На відміну від стьоб-року 80-х,

хардкор-панк був серйознішим і часто ідеологічним, hardcore колективи, як Woundead чи Bluesbreaker (Київ), які робили наголос на енергії та єдності сцени. До середини 2010-х український хардкор вже мав своїх ветеранів, The Symbioz, Strike Each Other, Leviathan і молоді банди (напр., Remind-ed, Sike з Києва, Keep on Fight-ing із Севастополя. У 2000-х з'явилося кілька Oi!-гуртів , як «Вася Club» у Львові чи «Clockwork Times» у Харкові. «Люстри Чижевського» зі Львова співали про панків із заводських районів, а київський «Абздольц» у стилістиці «трахтор-року» висміював маргінальні субкультури.

Хардкор-гурт «Nyash Myash» у Харкові та crust-проект «Гніт» в Ужгороді виконували пісні проти війни, капіталізму та ксенофобії (останній навіть назвав альбом «Сьогодні» і відразу після релізу саморозпустився на знак протесту проти комерціалізації музики. Таким чином, анархо-панк жив більше в ідейному підпіллі, але був важливою складовою контркультури – панки ставали учасниками вуличних протестів, рухуантиглобалістів, правозахисних ініціатив. Гурт «Жопу Снесло» — це харківський поп-панк колектив, активний на початку 2000-х років. Гурт був заснований Сергієм «Гнатом» Гнатовським, який зібрав музикантів і записав альбом, використовуючи партитури, написані ним самим. Цей альбом був сатирою на одного персонажа з неформальної тусовки «Тараста», висміюючи його негативні риси.

В Полтаві в ті часи починає грати CUXAPN23, Kids Room 402— представники нової хвилі панку зі ска-впливом. Активно виступали на молодіжних фестах і відомі своєю щирою енергією. Стереометрія— гурт, який поєднував елементи

емокору, інді та класичного панку. В Кременчукі – Ізмена.

В той же час в формується хвиля мелодійного поп-панку, орієнтованого на західні зразки (Blink-182, Green Day). Цей стиль зробив панк ближчим до мейнстріму: прості мелодії, романтичні чи гумористичні тексти про підліткове життя.. Яскравий приклад – франківський гурт «Фліт» (2001), представник хвилі поп-панку/неопанку початку 2000-х. Уже перший альбом «Світ такий…» (2004) з жартівливою піснею «Їжачок» приніс «Фліту» популярність на студентських вечірках. Їхні тексти (українською і частково російською) підіймали теми молодіжного життя, кохання, соціальних проблем – в легкій, дотепній манері. Володимир Новіков, перший вокаліст, надавав пісням виразної лірики, часто з елементами соціальної сатири. Після його еміграції 2011-го гурт дещо знизив активність, але продовжив виступати з іншим складом В Івано-Франківську 2004 року створено експериментальний гурт «Пан Пупец'», який сам визначив свій жанр як "панк-фанк-рок" у стилі Kurva Mama Style. «Пан Пупец'» (в назві обігрується жаргонізм, що додає комічного ефекту) поєднував панкову енергію з фанковими ритмами та навіть етно-мелодіями. Вокаліст Олег «Черт» Гнатів і колеги зібралися, щоб грати «найенергійнішу музику в світі», і швидко здобули локальну популярність. Їхні тексти – українською суржиком, сповнені гумору та гротеску. Гурт випустив кілька альбомів (зокрема «Курва Мама» 2008 р.) та EP, активно гастролював на фестивалях. «Пан Пупец'» став одним із представників так званої «Станіславської» (Івано-Франківської) сцени, відомої синтезом панку з колоритним локальним гумором.

Іншим феноменом з Івано-Франківська є «Перкалаба» – гурт,

що з'явився ще 1998 року і грав музику на стику гуцульського фольку, ска та панку. «Перкалаба» отримала назву від карпатського села і відома використанням автентичних інструментів (трембіти, дримби) разом із духовою секцією ска-панку. В їхніх піснях відчутна «панк-школа» – енергійний ритм і бунтарський дух поєднані з жартівливими етно-мотивами. Цей гурт став культовим у жанрі folk-punk: альбоми «Горррри!» (2005) та «Dido» (2009) отримували схвальні відгуки, а самобутній стиль приваблював як панк-аудиторію, так і любителів world music. «Перкалаба» активно виступала на фестивалях («Шешори», «Славське Рок» тощо) і навіть за кордоном, показавши, що український панк може органічно включати національні елементи.

Львів перетворився на один із центрів українського панку в 2000-х. Ще з кінця 90-х тут діяв сатирично-алкогольний гурт «Абу-Касимові Капці» – веселий ска-панк з іронічними текстами. Колектив офіційно заснувався 2002 року у Львові і вирішив грати «веселу музику з іронічно-гумористичними текстами, не позбавленими змісту».

«Абу-Касимові Капці» – типовий представник львівської сцени: жваві ска-ритми, духові інструменти, гротеск у ліриці. Стиль гурту – ска-панк з домішками кантрі та реггі, тексти часто розповідають кумедні історії галицьким діалектом. Містична назва відсилає до твору І. Франка про чарівні капці. За даними Вікіпедії, гурт починав ще 1997 року, але активної форми набув з 2002-го.

Вони випустили кілька демо (перше – 2003 р.) та студійні записи аж до 2015-го, активно виступаючи на локальних фестивалях («Тарас Бульба», «Рокотека»). Львів у 2000-х узагалі

славився ска-панк рухом: окрім «Капців», тут діяв гурт «ХУ4» (зухвала назва з підтекстом), oi!-панк банда «SS20», а трохи пізніше – хардкор-команда «Ratbite». Всі вони підтримували DIY-ініціативи, видавали спліт-релізи та збирали молодь на неформальні концерти.

На Закарпатті та Буковині панк-рух теж мав своїх представників. В Ужгороді діяли гурти «Doping» (ужгородський панк-рок, засн. 2005) та «308» (Uzhgorod, фолк-панк, засн. 2010), що встигли засвітитися на низці фестивалів. Вони співіснували поряд із хардкор-командами: ветеранський гурт «The Symbioz» (Ужгород, активні з 2001) грав похмурий краст-панк із соціально-протестними текстами, випустив два альбоми і кілька сплітів, та залишався одним із небагатьох активних панк-проектів на заході України до середини 2010-х

У сусідніх регіонах теж було жваво. На Буковині (Чернівці) 2005 року виник мелодійний панк-гурт «Серцевий Напад» – вони грали емоційний поп-панк/альтернативний рок українською, випустили альбоми «Серце в Жежлівці» (2006) та «Поранена Весна» (2010). Хоч Чернівці далеко від центрів, «Серцевий Напад» долучався до фестивалів і їхні лірика торкалася особистих і соціальних тем. Також хлоці активно виступали на локальних фестивалях (зокрема «Обнова-фест» у Чернівцях) і залишалися ядром місцевої сцени.

На Закарпатті, в Мукачеві, в той самий період з'являться гурт «Bambula B»,

На полюсі хардкору – у середині 2000-х у Києві з'явилися

гурти, що грали важку альтернативну музику на межі з металом. Зокрема, «ТОЛ» (акронім, що не розшифровується офіційно) утворився 2003 року в Києві і став одним з перших успішних вітчизняних ню-метал/хардкор гуртів. «ТОЛ» виконував пісні українською і російською, тексти мали соціальний і психоделічний характер. Вони випустили альбоми «Синдром Бажання» (2006) та «КлейМО» (2010), брали участь у великих рок-фестах. Їх можна вважати частиною панк-сцени умовно – за духом протесту і DIY-стартом, хоча згодом гурт перейшов під крило лейблів.

У Києві також виникла хвиля нових панк-рок гуртів із жіночим вокалом та гаражним звучанням. Яскравий приклад – «Ai Laika!», повністю дівочий гараж-панк квартет, заснований 11 жовтня 2008 року в Києві колишніми учасницями гуртів Slow Ride Home та Undercurrents. Назва обігрує знамениту космонавтку-собаку Лайку (і англійське «I like»). «Ai Laika!» грали енергійний гаражний панк, наближений до Riot Grrrl-естетики, з піснями англійською та українською. Їхній EP «Kids» вийшов на Bandcamp, і гурт давав концерти в Україні та Польщі. Поява «Ai Laika!» свідчила про урізноманітнення сцени – жінки ставали помітними учасницями панк-руху, підіймаючи й феміністичні мотиви у творчості.

Ще один київський гурт «Stringy!» утворився 2007 року і зайняв нішу бадьорого поп-панку/скейт-панку. STRINGY! (стилізовано великими літерами) – україномовний панк-рок гурт, який за час існування випустив близько десяти міні-альбомів і відіграв понад 300 концертів. Це колосальний доробок для DIY-команди. Їхні пісні веселі, з

актуальним молодіжним змістом, інколи соціально-сатиричні. Цікавий факт: у 2013 році Stringy! записали панк-кавер на поп-хіт Олега Винника, несподівано привернувши увагу ширшої аудиторії. Вони часто виступали на одній сцені з поп-панк гуртами з інших міст, тим самим гуртували навколо себе київську поп-панк спільноту.

На протилежному енджі київського спектру з'явилася низка street-punk та oi! гуртів, що тяжіли до класичного жорсткого панк-звуку і тематики життя «на вулиці». «RUDE RIOT» – київський oi!/ street punk гурт, створений 2007 року, що прагнув «принести звук вуличного бунту в серця хлопців і дівчат». Вони декларували антисоціальний, бунтівний дух Oi!-панку, співали як англійською, так і українською. Дебютний альбом «Схильність до відступництва» (2010) і сингли на зразок «Поліцейське свавілля» демонстрували їхню позицію проти влади та насильства з боку правоохоронців. «Rude Riot» неодноразово гастролювали Європою (тур по Німеччині у 2017, тощо), представляючи українську oi!-сцену за кордоном. Поряд з ними у Києві діяли гурт «Заводь» хардкор-панк .

В Полтаві з'являться хардкор-гурт Revolt — хардкор-гурт, що став базовим для сцени на початку 2000-х, заклавши фундамент для подальшого розвитку жанру в регіоні.

У 2000-х в Криму виник рух стрейт-едж хардкору: гурт xDeclarationx (2007, учасники з Одеси і Криму) грав європейський віган-стрейтедж металкор, пропагуючи права тварин, тверезість та рівність видів. Попри коротке існування (2007–2009), xDeclarationx надихнули багатьох локальних панків замислитися над етикою споживання і ставленням до світу.

В Одесі 2007 року стартував панк-рок гурт «Ангар 18». Його учасники називають стиль "paranoid punk rock", і за короткий час «Ангар 18» здобув вагоме місце в одеському рок-русі. Уже перший їхній виступ був неординарним – на відомому міжнародному байк-зльоті «Goblin Show» в Одесі. Згодом гурт власноруч організував серію вечірок «Punk Party» в Одесі, популяризуючи панк-сцену півдня. «Ангар 18» записав альбоми «Только Я» (2010) та «Когда Спящий Проснется» (2013) російською мовою. Їхні тексти часто торкаються тем параної сучасного життя, а музика поєднує швидкий панк з елементами хеві-металу. Одеса історично славиться рок-н-рольними традиціями, і «Ангар 18» продовжив їх на панківський манер, додаючи драйву приморській сцені.

Наприкінці 2000-х–2010-х Одеса стала одним із центрів українського хардкор-панку. В цьому місті з багатими музичними традиціями зародилася ціла хвиля гуртів, які відродили класичний дух панку в агресивнішій формі. Зокрема, 2010 року створено одеський гурт «Leviathan», який вирізнявся злим, металізованим хардкор-звучанням; їхній останній EP вийшов 2016-го, після чого учасники розійшлися по інших проектах. Одночасно виник молодий колектив «Homesick» (Одеса, засн. 2011) – скейт-хардкор-панк із швидкісними ритмами, що «повернув панк-рок у хардкор» і швидко здобув любов локальної сцени. Ще один знаковий гурт – «Still» (Одеса, засн. бл. 2009) – отримав культовий статус серед українських стрейт-еджерів, граючи в дусі Youth of Today/Turning Point та

зриваючи зали своїми щирими промовами між піснями. Одеса уславилася проведенням великих андеграунд-фестивалів, як-от Cobra Fest чи Маяк Fest, які збирали панк-банди з усієї країни. Таким чином, південна сцена до 2010-х стала на рівні з київською за активністю хардкор-ком'юніті.

Окрім вже згаданих Харкова і Луганщини, на початку 2000-х панк-сцена розвивалася і в Полтаві, Дніпрі та інших містах. Полтава стала відомою завдяки фестивалю «Мазепа-фест» (проводився з 2003 р.), де поруч з фольк-рокерами виступали і панк-гурти. Натомість у Дніпрі діяла хардкор-панк сцена з гуртами «Сто високих» та «One Shot Eye», хоча широкого розголосу вони не мали. Панк-сцена історично поступалася метал-руху, але й тут існували свої гурти. Наприклад, на початку 2010-х з'явився гурт «Slice of Story», який виконував мелодійний панк-рок із соціальнокритичнимитекстами про життя постіндустріального міста. У Донецьку та Луганську панк-субкультура була малочисельна, хоча траплялися поодинокі гурти. Зокрема, в Бахмуту існував гурт «Spunky Yank» – представник хвилі hardcore punk кінця 2000. Загалом індустріальні центри сходу дали українському панку менше знакових імен, проте тамтешні фанати відвідували фестивалі в інших регіонах і підтримували рух.

Харківський панк зазнав вже у 2000-х. Місто відоме передусім літературно-музичним проектом «Собаки в Космосі» – панк-ска гуртом. Їхні пісні, насичені соціальним реалізмом і тонкою іронією. «Собаки» створили унікальне поєднання панку, реґі та ска, яке здобуло всеукраїнську популярність

у 2010-х. Окрім «Собак», у Харкові з'являлися й інші проекти: «Проклятий Хуй» (епатажний гараж-панк, 2010-ті), «Ультиматум» (стріт-панк, 2010-ті) та інші, втім жоден не досяг значної популярності. Натомість харків'яни активно долучалися до панк-акцій у інших містах, а у 2010-х дехто з місцевих панків взяв участь у добровольчих батальйонах та громадських протестах – панк-культура тут тісно переплiталась із політичним активізмом.

До "старійшин" типу «Лінії Надрізу» доєдналися новачки. Наприклад, «КАТ» – харківський гурт, що виник наприкінці 2000-х. Спочатку він грав жорсткий панк-хардкор, але згодом еволюціонував у бік експериментального пост-панку та шугейзу. «Кат» (стилізовано латиницею KAT) привернув увагу своїми релізами «Кат/Price to Pay» (2014) і «Ров» (2016) – ці роботи закріпили за гуртом репутацію сміливого андеграунд-експериментатора. Їхні тексти швидше екзистенційні, а не політичні, але сам факт появи такого гурту свідчив про зрілість харківського андеграунду.

Огляд 2000-х буде неповним без згадки про важливу компіляцію того часу. 2007 року за ініціативи рівненських і львівських музикантів почалася робота над збіркою «Перша Лайка» – антологією україномовного панк-року. До неї увійшли пісні 17 гуртів з різних міст, записані протягом 2007–2010 рр. Реліз побачив світ онлайн у 2010 році. Показово, що трек-лист

«Першої Лайки» включає гурти практично з усіх регіонів України: серед них «Брем Стокер» (Рівне), «5 поверх» (Івано-Франківськ), «Ху4» (Львів), «Пан Пупец'» (Івано-Франківськ), «Серцевий Напад» (Чернівці), «Йожики Сміються» (Херсон), «Шоу Трумена» (Житомир), «Абу-Касимові Капці» (Львів), «Шалені Яблука» (Радивилів), «Бамбула Бі» (Мукачево), «Допінг» (Ужгород), «Йожикі» (Київ), «ВСГД» (Хмельницький), «Стереометрія» (Полтава), «Подкурить» (Київ), «Останній Новий День» (Черкаси), «Геймерс» (Дубно. Така географія демонструє, наскільки широко був розповсюджений панк-рух. Компіляція стала документом епохи: на одному диску зібрано і ска-панк, і хардкор, і мелодійний панк, а гурти об'єднувало те, що співали українською. Організацією «Першої Лайки» опікувалися учасники «Брем Стокера» та львівського гурту «Ху4», запис проводився на DIY-студії «Індюк Рекордз» у Рівному. Хоча багато з цих команд лишили по собі лише кілька треків, внесок компіляції у консолідацію сцени важко переоцінити.

Підсумовуючи 2000-ні: це десятиліття стало часом розквіту українського панку. Гурти випустили численні альбоми й демо, сформувалися локальні фестивалі (наприклад, «Прорив» у Рівному, «День Незалежності з Махном» на Запоріжжі), з'явилися веб-ресурси для координації сцени. Стилістично

спектр дуже розширився – від народного фолк-панку (на кшталт «Перкалаби») до жорсткого хардкору і навіть елементів металу («ТОЛ»). Важливо, що саме в цей період багато гуртів почали свідомо використовувати українську мову і етно-мотиви, виборюючи свою ідентичність на тлі впливу західної та російської музики. Сцена залишалася переважно DIY: артисти самі записували і поширювали музику, фанати підтримували один одного через зини і форуми, а комерційна увага медіа до панку була мінімальною. Втім, панк-рух зміцнів зсередини, що підготувало його до нових викликів 2010-х років.

Перші половина 2010-х в Україні ознаменувалася як творчими здобутками панк-сцени, так і потрясіннями в країні, що не могли не вплинути на музику. У 2013–2014 роках відбулася Революція Гідності, а з 2014-го триває збройний конфлікт на Донбасі. У цих умовах частина панк-хардкор гуртів набули виразнішої соціально-політичної позиції: пісні стали прямішими, акції протесту – частішими, а деякі музиканти долучилися до волонтерського руху. Одночасно у самій сцені відбувалося стилістичне урізноманітнення: з'явилися гурти, що працювали на стику жанрів (хардкор-панк з елементами металу, horror punk, поп-панк нового покоління тощо). Розглянемо кілька помітних явищ цієї доби.

Соціально-політичний панк і хардкор. Напруга в суспільстві відобразилася у творчості багатьох команд. Наприклад, хмельницький гурт «Cios», що грав стріт-панк з рок-н-рольним відтінком, у 2016 році випустив альбом «Пси». Одна з пісень – «Покидьок» – стала різким коментарем про провал поліцейської реформи. Вже у 2017-му Cios прямо співав про

свавілля правоохоронців на фоні відповідних новин. Цікаво, що для вираження протесту музиканти звернулися до спадщини The Clash: їхній трек «Арсен Аваков» переспівує мотив пісні «Guns of Brixton», але за змістом це швидше відсилання до колег по сцені – житомирського гурту «Шоу Трумена», який свого часу

так само жонглював каверами на класиків рок-н-ролу. «Шоу Трумена», згадане у цьому контексті, саме заслуговує уваги. Цей житомирський гурт (назва – відомий фільм, іронічно обіграна) утворився 2002 року і грає вибухову суміш рокабілі, ска і стріт-панку. Як написав один харківський критик: «Якщо взяти Чака Беррі, розігнати разів у три, додати ска-куски, трохи сумної мелодійності, змусити емоційніше і ярощіше виголошувати осмислені тексти, а також легенько присмачити стріт-панком – вийде те, чим є "Шоу Трумена"». Гурт дійсно відомий тим, що перегравав пісні Little Richard, Blur і навіть радянської попси на панк-манер, створюючи таким чином сатиру і homage водночас. «Шоу Трумена» – представник тієї частини сцени, що залишалася поза великими медіа, але мала культову фан-базу. Їхній альбом «Вставай і бийся!» (2007) є свідченням, що в регіонах (Житомирщина) панк-рок був живим і оригінальним.

У Харкові поет і письменник Сергій Жадан об'єднався з місцевим ска-панк гуртом «Собаки в космосі» і перетворив його на «Жадан і Собаки». Жадан привніс потужні соціальні тексти, сповнені іронії, гіркої правди життя на сході України та часом лірики. У 2014 році гурт випустив альбом «Бийся за неї», де звучали теми війни та любові до рідного краю. «Жадан і Собаки» брали участь у численних фестивалях – як масових («Таврійські ігри»), так і альтернативних

(«День Незалежності з Махном»). Їх можна назвати мостом між андеграундом і мейнстрімом: Сергій Жадан відомий в літературних колах, що привертає до гурту увагу ширшої аудиторії, але музика залишається вірна панк-духу – драйовий ска-панк з міцним соціальним меседжем. Цей гурт показав, що панк може бути інтелектуальним і навіть поетичним, не втрачаючи бунтівної енергії.

Інший приклад із Харкова – «Alcohol Ukulele» (активний з 2010-х) – вони у 2015 році написали моторошно-жартівливу пісню «Пси Авакова», висміявши тодішнього міністра МВД у стилі дарк-кантрі. А львівський хардкор-гурт «Mauser» випустив трек «Злі копи», заявивши від імені сцени: «Ми проти ідеї, що у когось є влада». Така злагодженість тематики різних гуртів свідчила про спільний настроєвий простір: панки й хардкорщики критично реагували на суспільні проблеми – корупцію, міліцейське свавілля, війну – і доносили це через музику. Якщо у 90-х і 2000-х український панк часто ховав критику під шаром гротеску або співав про побутові речі, то в середині 2010-х все частіше з'являються прямі політичні висловлювання.

В Полтаві у 2012 Ктулху починає діяльність — експресивний психоделічний панк-гурт. Відомий яскравими сценічними образами. Такий собі родинний проект у гурті приймали участь батько та його сини.

Нове покоління поп-панку і «влогери-панки». На тлі серйозних подій з'явилася і інша тенденція – гурти, що виросли з інтернет-культури та зверталися до юної аудиторії через гумор. Наприклад, «Smetana

band» – київський поп-панк/рок гурт, що став відомим близько 2015 року завдяки вірусним кліпам на YouTube. Хоча Smetana band не мав глибокого панк-родоводу, вони позиціонували себе як «український панк-рок без прикрас і пафосу» у соціальних мережах. Їхні пісні – російськомовні і україномовні – наповнені сарказмом щодо молодіжних проблем, пародіями на поп-культуру. Кліп «Два дебила – это сила» (2015) та інші збирали мільйони переглядів, роблячи гурт інтернет-сенсацією. Це цікавий феномен: з одного боку, Smetana band продовжує традицію жартівливого панку на кшталт «Абздольца», з іншого – використовує новий цифровий формат поширення. Вони жартували на теми стосунків, моди, знімаючи стьобні відео, і цим привабили підлітків до панкової естетики (хай і спрощеної). Таким чином, у 2010-х український панк отримав і «блогерське» обличчя.

Паралельно, з'явилися гурти, що переосмислювали панк через призму інших жанрів. Наприклад, київський «On The Wane» (заснований 2014) – грав пост-панк/шугейз, але з панківським корінням. Їхній альбом «Schism» (2016) – англомовний, з жіночим вокалом і гітарним шумом, демонструє вплив Joy Division та Sonic Youth. Хоч вони далекі від класичного панк-року, проте є частиною альтернативної сцени, що виросла з того ж ґрунту DIY. Інший неординарний проект – «Зрада». Під цією назвою відомі два гурти: один – з Харкова, інший – канадський український фольк-метал/панк бенд Zrada з Вінніпега, що гастролював і в Україні. Сам факт,

що діаспоряни грають панк з українським мелосом, підкреслює глобальний характер явища. Для української сцени до 2016 р. більше значила харківська «Зрада», яка серед локальних фанів асоціювалася зі швидким, злим хардкором і, звісно, жартами про політичне гасло «зрада».

До 2016 року на сцені продовжували активно діяти гурти, що стартували в минулі десятиліття. Вони накопичили досвід і свою аудиторію. Харківська «Лінія Надрізу», про яку йшлося вище, після 2014-го перейшла переважно на українські тексти (раніше співали і російською) і навіть видала збірку віршів фронтмена Вождя. Їх називають «одним із найстаріших панк-гуртів України родом з Харкова» – музика колективу вирізняється сумішшю потужних гітарних рифів, глибоких текстів та шаленої енергії. У 2015–2017 рр. вони пережили свій «тру-панківський» період, граючи максимально сирий і чесний панк на маленьких майданчиках.

Рівненський «Брем Стокер» після возз'єднання записав

альбом «БоЙОвик», де зберіг свій фірмовий ска-панк з гумором про реалії пост-майданівської України. У 2016-му вони відзначили 20-річчя гурту, залишаючись у строю.

У середині 2010-х український панк-хардкор мав уже сформовану інфраструктуру: діяли незалежні лейбли (та сама студія «Індюк рекордз» у Рівному, київський DIY-лейбл «No Rules», харківський «Єнот Records», полтавський «DI-Yclab» тощо), проводилися регулярні фестивалі. Наприклад, фестиваль «Уроки панк-року» (Київ, з 2010), «Back to Youth» (Чернівці), «НебуХай» (Закарпаття), «Тьху, блін» (Харків) – всі вони збирали десятки андеграунд-гуртів. Продовжували виходити і фанатські журнали: друкована преса майже зійшла нанівець, але їй на зміну прийшли онлайн-блоги і спільноти в соцмережах, де обговорювали релізи і ділилися музикою. Відновилася практика спліт-релізів між українськими та зарубіжними гуртами, особливо з Польщею, Білоруссю, країнами Балтії – так підтримувалася міжнародна солідарність DIY-сцени.

Щодо фензинів – одна з давніх українських панк-газет «Відрижка» (створена ще у 80-х в діаспорі) стала легендою, а у 2000-х з'являлися нові назви: «КонтрКультура», «Свинотувар», «Неформат Zine» тощо, але більшість перейшла в електронний формат на форумах. «Теорія Ґвалту» – також представник 2010-х: хмельницький гурт, заснований у 2007, що грає суміш стріт-панку, oi!, ска і фолку. В їхніх піснях переплітаються українські та ірландські народні мотиви, а тексти часто гумористичні. Вони випустили альбом «Три стріли» (2011) та EP «Кармалюк» (2016). «Теорія Ґвалту», разом з «Cios» і «ВСГД» (розшифровується як «В Сраку Громадську Думку» – хмельницький хардкор-панк гурт), творили потужну

хмельницьку сцену 2010-х, відому своїми DIY-фестивалями під егідою ВСГД (було проведено щонайменше 7 таких фестивалів з 2004 по 2010-ті).

Регіональні відмінності. До середини 2010-х проявилися деякі особливості регіональних сцен. Західноукраїнські гурти більше використовували українську мову і етнічні мотиви (це помітно від «Перкалаби» до «Теорії Ґвалту»). Східні та центральні гурти частіше співали російською або англійською до 2014 року, але після початку війни багато хто перейшов на українську з ідейних міркувань. Наприклад, харківська «Зрада» перейшла на українські тексти; київський Rude Riot і раніше мав пісні українською («Кується сталь» – патріотичний Oi! гімн). Також на заході (Львів, Франківськ) сцена тяжіла до панк-року і ска, тоді як на сході (Харків, Донбас) більше гуртів грали хардкор-панк, metalcore. Південь (Одеса, Миколаїв, Крим) був відомий сумішшю панку з рок-н-ролом, регі і навіть шансон-панком (жартівливі проекти на кшталт «Баба Катя» в Одесі). У столиці ж поєднувалися всі стилі, і Київ став перетином сцен – тут проводились великі концерти гастролюючих гуртів та збірні панк-вечірки, де могли разом грати хардкорники, ска-панки і поп-панки.

В цілому, український панк утвердився як голос контркультури, часто совісті суспільства. Хоч він і не мав масової популярності, вплив його на молодь відчувався у розповсюдженні ідей DIY, свободи самовираження, патріотизму не в офіційному, а в субкультурному форматі.

Розвиток української панк- і хардкор-сцени від кінця 1980-х до 2016 року пройшов шлях від поодиноких андеграундних експериментів до зрілої субкультури з власною історією та героями. Якщо перші українські панки діяли майже підпільно (як «Оселедець» 1985 р. чи «Воплі Відоплясова» в кінці 80-х), то на початок 2010-х вже існувала розгалужена мережа гуртів по всій країні, регулярні фестивалі, інтернет-ресурси та лояльна аудиторія. Український панк виробив свою ідентичність:

інтегрував народні мотиви (випадок «Перкалаби», «Борщу»), утвердив українську мову як органічну для жанру (багато гуртів Західної і Центральної України), а головне – відобразив у творчості дух свободи і протесту, притаманний українському суспільству.

Гурти-«довгожителі» на кшталт «Лінії Надрізу» (Харків, з 1997) чи «Брем Стокера» (Рівне, з 1996) пережили зміну епох, але зберегли вірність DIY-принципам і продовжували впливати на молодших музикантів. Нові зірки андеграунду 2000–2010-х – «Пан Пупец'», «Абздольц», «Rude Riot», «Жадан і Собаки», «Stringy!», «Теорія Ґвалту» та багато інших – збагатили жанр новими фарбами і темами. У кожному регіоні склалася своя сцена зі специфічним колоритом, але всі вони взаємодіяли, утворюючи єдиний культурний простір українського панку.
Показово, що українські панк/хардкор гурти зробили вагомий внесок у суспільний дискурс. Вони озвучували проблеми, які хвилювали молодь: від безробіття і алкоголізму 90-х – до корупції та війни 2010-х. Пісні «Поліцейське свавілля» (Rude Riot), «Арсен Аваков» (Cios), «Бийся за неї» (Жадан і Собаки) – це своєрідні документи епохи, що відображають реалії України гостріше, ніж офіційна естрада. Панк-сцена стала середовищем, де зароджувалися волонтерські ініціативи, антифашистські рухи (у 2010-х панки часто протистояли неонацистам на вулицях) і просто культура взаємодопомоги.

Український панк і хардкор – це вже історично сформована сцена із власною пам'яттю, героями і міфологією. Подальші роки принесли нові виклики та здобутки, але це – тема для окремої розмови. Завершуючи, можна констатувати: український панк вижив і розквітнув всупереч цензурі, кризам, перетворившись з маргінального бунту на невід'ємну частину сучасної української культури.